

MÉSZÁROS KÁLMÁN

KÉT CSÁKY LÁSZLÓ HALÁLA (1698, 1708)

A XVII. század végén és a XVIII. század elején két Csáky László — apa és fia — játszott szerepet Erdély történelmében. Bár rangjukat tekintve az arisztokrácia élvonalához tartoztak, egyiküket hányatott életútjának buktatói, a másikat a rátermettség hiánya a második vonalbeli politikusok közé szorította. Az id. László, a család erdélyi ágának megalapítója külön életrajzi monográfiát érdemelne, itt és most azonban csak szűkebb biográfiai adataikra, mindenekelőtt haláluk időpontjára térek ki. Emellett a szakirodalomban kettejük személyét gyakran összekeverő adatok szétválasztására is utalok.

A gróf körösszegi és adorjáni Csákyak nemzedékrendi táblázatán¹ a IX. sorszámmot viselő László az Apati-kor, majd a Habsburg berendezkedés időszakának volt jellegzetes alakja. Rövid életrajzát Lázár Miklós írta meg.² Fia, X. László a genealógiai irodalomban csupán az említés szintjén szerepel. Mivel kettejük tevékenysége nem egy időben zajlott (az ifj. László csak apja halála után játszott kisebb szerepet a Rákóczi-szabadságharcban), a kortárs elbeszélő forrásokban csak ritkán különböztetik meg őket egymástól. Ez lehet az oka, hogy Nagy Iván,³ majd az ő nyomán mások is összekeverték személyüket. Bár Lázár Miklós leszögezte, hogy a Rákóczi-mozgalomban szereplő László nem azonos az előző évszázad végén tevékenykedővel, hanem annak fia, egy adat — mint majd látni fogjuk a halálozási év — mégis tévesen rögzült kézikönyveink adattárában.⁴

Csáky IX. László a Szepesvárat megszerző VIII. István tárnokmester és Perényi Mária fia. Nagy Iván szerint 1640. március 2-án született, Lázár Miklós azonban 1641-et adja meg születési évnek hónap és nap nélkül, megjelöli viszont a helyet: Szepesvár. A szakirodalom a két dátum között ingadozik, a Magyar Életrajzi

1 Ld.: *Sváby Frigyes*: A körösszegi és adorjáni Csáky család genealogiája. In: Turul, 9. (1891) 35–38. p. és *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. III. köt. Pest, 1858. 87. p. II. tábla.

2 *Lázár Miklós*: Erdély főispánjai. 1540–1711. In: Századok, 22. (1888) 736–738. p.

3 *Nagy I.*: i. m. 81. p.

4 Pl.: Révai Nagy Lexikona. IV. köt. Bp., 1912. 741. p. és Magyar Életrajzi Lexikon. Főszerk.: Kenyeres Ágnes. 3. kiad. I. köt. Bp., 1981. 295–296. p.

Lexikon pedig 1641. március 2-ára teszi a születés idejét. IX. László valószínűleg házassága(i) révén került Erdélybe: mindhárom felesége neves erdélyi családok leánya volt (Kálnoki Éva, Bethlen Éva, Jósika Judit). Apafi fejedelemsége idején Doboka vármegye főispánja lett. Jelentős része volt Bánffy Dénes kivégeztetésében. Belekeveredett a Béldi-féle összeesküvésbe, ezért a török portára menekült (1678), ahol hosszabb ideig fogságban tartották. Kiszabadulva a Habsburg-ház szolgálatába állt, és császári tábornokként vett részt a visszafoglaló háborúban.⁵ A Diploma Leopoldinum elfogadása után ismét befolyásra tett szert Erdélyben. 1696 júliusában a Gubernium követe Bécsben. 1697 júniusában tért vissza Erdélybe, és további szereplésére nincsenek adataink. Akik halálát 1708-ra teszik, mint Nagy Iván is, fiával keverik össze. Mint fentebb utaltam rá, Lázár Miklós cáfolja, hogy ő lett volna Rákóczi dandárnoka, de jobb híján elfogadja 1708-at halála évének, bár óvatosan fogalmaz: „Halála idejét 1708-ra teszik.” Pedig a megoldás a kezében volt, mint maga írja: „az 1698. juniusi országgyűlésen István nevű fia igen, de ő nem volt királyi hivatalos”. Logikus tehát, hogy még az országgyűlés összehívása előtt meghalt.

Nem csupán logikus, de egy néhány éve kiadott forrásból bizonyosságot is szereztünk erről. Bethlen Miklós *Sudores et Cruces* című művéből való az alábbi idézet: „1698 május havában mi hárman [ti. Bethlen kancellár, Bánffy gubernátor és Apor kincstartó — M. K.] visszatértünk Bécsből; ... Csáki László gróf elütötte a kormányzó urat és Apor grófot az arany- és ezüstmányák harmincadának jövedelmező bérletétől; *míg mi Bécsben időzzünk, Csáki meghal* [kiemelés tőlem — M. K.], és ezek ketten egymás ellen is nagy erőlködéssel visszaszerzik.”⁶ Semmi kétség: eszerint Csáky László 1698 májusa előtt hunyt el. Furcsa, hogy a kortársak (pl. Cserei vagy maga Bethlen) nem emlékeznek meg részletesebben haláláról és temetéséről. Még a tényt sem önmagáért, hanem Apor István és Bánffy György haszonlesésének kárhóztatása kapcsán tudhatjuk meg Bethlentől — mintegy mellé-

-
- 5 Saját, ez időből származó iratanyagában található fiának kuruc brigadérosi dekrétuma 1708-ból: Magyar Országos Levéltár (= MOL) P 71 A Csáky család központi levéltára. Személyi iratok. Fasc. 198. fol. 21. Csáky L. kerületi főkapitány, brigadéros (!) iratai. Az id. Csáky tábornok keze alatt lévő császári ezredek elszállásolására stb. vonatkozó iratok között van az ifj. László Rákóczitól nyert dekrétuma. Figyelemre méltó, hogy még a levéltári források is megtévesztőek lehetnek egy-egy adatot illetően.
 - 6 Bethlen Miklós gróf fáradozásai és gyötrelmei. Ford.: Kulcsár Péter. In: Bethlen Miklós levelei. S. a. r.: Jankovics József. II. köt. Függelék. Bp., 1987. 1216. p. (Régi magyar prózai emlékek 6/2.)

kesen. Sajnálatos, hogy az ezt a tényt napvilágra hozó kötet névmutatójában még mindig a téves adat szerepel.⁷

Az ifj. László már kevésbé kalandos életutat járt be, és tegyük hozzá: jóval rövidebbet is.⁸ Születésére nézve csak viszonyítási alapunk van: István nevű bátyja 1667-ben jött a világra. Az ifj. Teleki Mihály 1671. január 15. körül született, és ő „öcsém”-nek titulálja naplójában.⁹ Közéleti tevékenysége a Rákóczi-szabadságharc idejére, 1703 utánra korlátozódik. 1703. november 1-jén Kolozsvárról szökött a kurucok közé.¹⁰ Lovas ezredes, 1704-ben kolozsvári főkapitány lett.¹¹ A zsbói csata napján (1705. november 11.) ő vendégelte meg a fejedelmet szurdoki kastélyában.¹² Rákóczi 1703. december 27-én Csáky István Bihar vármegyei jószágait adományozta neki, 1706. január 8-án pedig a hadadi uradalommal jutalmazta.¹³ 1707 áprilisában a marosvásárhelyi országgyűlésen a fejedelem Közép-Szolnok vármegye főispánjává nevezte ki,¹⁴ és bár nem becsülte sokra katonai képességeit, 1708. február 25-én lovas brigadérosná léptette elő.¹⁵ Halálának közelebbi dátumát és körülményeit az alábbi adatok világítják meg.

Károlyi Sándor 1708. augusztus 30-án levélben tudatta a fejedellemmel, hogy „Csáki László Uram Labarul el eset, Hadadban Comorál”.¹⁶ Szeptember 21-én

- 7 Uo. II. köt. 1430. p.
- 8 Mivel a lexikonok néhány soros adataitól eltekintve nem áll rendelkezésre még olyan kis-életrajz sem, mint atyjánál, szükséges volt bővebb jegyzetapparátus alkalmazása.
- 9 Ifjabb Teleki Mihály, II. Rákóczi Ferenc főtisztjének naplója. Szerk.: Temesi Alfréd. Bp., 1960. 59. p.
- 10 Czegci Vass György naplója. In: Rákóczi Tükör. Szerk.: Köpeczi Béla és R.Várkonyi Ágnes. I. köt. Bp., 1973. 329. p.
- 11 *Kiss István, R.*: Adatok II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé választásához. In: Történelmi Tár, Új folyam 7. (1906) 420. p. Radvánszky János fejedelmi biztos 1704. november 27-én Kolozsvárról kelt jelentése Rákóczihoz a főkapitányságba való beiktatásról.
- 12 *Cseri Mihály*: Erdély története (1661–1711). S. a. r.: Bánkúti Imre. Bp., 1983. 364. p.
- 13 MOL G 19 A Rákóczi-szabadságharc levéltára, Fejedelmi Kancellária. (= G 19 R-szh. lt., Fd. Kanc.) II. 3. i. Fejedelmi jószágadományok kimutatása. fol. 6. és 11. Az 1703-as birtokadomány valószínűleg bátyja javaira vonatkozik, bár ekkor még a család másik ágából származó István (Bercsényi sógora) is császárpárti.
- 14 MOL G 19 R.-szh. lt., Fd. Kanc. II. 3. h. Protocollum Rákóczián IV. Az adat Heckenast Gusztáv szíves közlése, segítségét ezúton köszönöm.
- 15 Ld. az 5. jz.-et. Kinevezési okmány a kevés eredetiben fennmaradt kuruc tábornoki és törzstiszti dekrétumok egyike.
- 16 II. Rákóczi Ferenc kiadatlan levelei Károlyi Sándorhoz 1708–1711. In: *Lukinich Imre*:

pedig Csáky István írt levelet Károlyi Sándornak Terebesről: most értesült öccse betegségéről, és a látogatására siet.¹⁷ Másnap, 22-én már Hadadból tudósított: „Ezen Órában érkezvén ide Hadadba szegény Őcsém Uram látogatására, már negyed napja hogy nem szolhat gondolom a torok fájás miá mind az által eszén van, Kit Kit cseledgyi közül megh ismér”.¹⁸ Sajnos a brigadéros haláláról szóló levél nem található az 1708. szeptemberi iratok között, pedig Csáky István minden bizonynyal részletesen beszámolt róla. Sőt, 24-én már arra kérte Károlyit, járjon közben a fejedelemnél, hogy öccse ezredét és a hadadi birtokot neki adományozza.¹⁹ A fejedelem szeptember 28-án levélben fejezte ki részvétét Csáky Istvánnak.²⁰

A fenti adatok szerint ifj. gróf Csáky László 1708. szeptember 22-én vagy 23-án (esetleg 24-én) hunyt el Hadadban. Utódai nem maradtak, özvegye, Kovács Éva 1711-ben báró Száva Mihályhoz ment nőül.²¹

A korban még egy harmadik Csáky Lászlóra is van adatunk, aki minden bizonynyal azonos az id. (IX.) László első unokatestvérével, VIII. Lászlóval, aki Komárom és Zólyom vármegyék főispáni tisztét töltötte be 1671 és 1697, illetve 1686 és 1697 között.²²

II. Rákóczi Ferenc felségáulási perének története és okirattára. II. köt. Függlék. Bp., 1935. 421. p. (Archivum Rákócziánium. XII. köt.)

17 MOL P 396 Károlyi család levéltára. Acta Publica. I. Acta Rakócziána. Series I. Irregistrata. (Lad. Cza. 1708. szept.) fol. 639.

18 Uo. fol. 651.

19 Uo. fol. 674. Kérése csak részben teljesült: az ezredet nem, csupán Hadadot kapta meg.

20 MOL G 19 R.-szh. lt., Fd. Kanc. II. 3. h. Protocollum Rákócziánium. II. fol. 358. „Öttsének G. Csáki Lászlónak halálát szomoruan értették.”

21 *Cserei M.*: i. m. 465. p.

22 *Fallenbüchl Zoltán*: Magyarország főispánjai. Die Obergespane Ungarns 1526–1848. Bp., 1994. 83. és 114. p. Ld. még az 1. jz.-ben említett genealógiai táblákon.

Tartalom

Tanulmányok

Kis Péter:

„A király hű bárója”

Ákos nembeli Ernye pályafutása 273

Forrásközlések

Reisz T. Csaba:

Lipszky János levelei gróf Festetics Györgyhöz.

Adalékok a Mappa Generalis Regni Hungariae c. térkép

születéséhez 317

Hermann Róbert:

Temesvár ostroma 1849-ben

— belülről és kívülről, akkor és utólag 351

Kisebb közlemények — Családtörténet

Mészáros Kálmán:

Két Csáky László halála 375

Szerzőink figyelmébe

1. A kéziratot számítógépen (IBM) elkészítve, lemezen kérjük benyújtani. Mellékeljük egy példányban a kinyomtatott anyagot is, ez segít a szerző formai elképzelésének megvalósításában (mit kíván aláhúzni, táblázatba szerkeszteni stb.)
2. A lábjegyzetek folyamatosan számozva, önálló szöveggként a dolgozat végéhez csatolva készüljenek (nem a dolgozatba beleszerkesztve, lap aljára vagy az írás végére tördelve!)
3. A kéziratban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek eredeti előfordulásának kivételével – római számmal tüntessék fel.
4. Optimális terjedelműnek (jegyzetapparátussal együtt) a 0.5-1.5 íves kéziratokat tekintjük. (egy ív kb. 22 gépelt oldal, oldalanként 30 sor, soronként 60 leütés).
5. A kézirat lapjainak számozása folyamatosan és arab számokkal történjék.
6. Idegen nyelvű forrásokból az idézeteket magyarra fordítva kérjük, és csak olyan esetekben eredeti nyelven, amikor értelmezésük problematikus lehet.
7. A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk (csak a szerző nevét kurzíváljuk, összeállítókét és a címet nem!)
8. Recenzió esetében pontos bibliográfiai adatok szükségesek (szerző, szerkesztő, válogató, kiadó, megjelenés helye, éve, száma, sorozat, terjedelem is), idegen nyelvű kiadvány esetén a cím magyar fordítása is. A recenzió max. 5 kéziratoldal terjedelmű legyen.